

НАРОДНА ТРАДИЦІЙНО-ПОБУТОВА КУЛЬТУРА

*М. Корнієнко
/Черкаси/*

НАРОДНІ ПРОМИСЛИ ТА РЕМЕСЛА ЧЕРКАЩИНИ 10-40 РОКІВ

(ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Народні промисли та ремесла — одна з важливих галузей матеріальної культури українського народу. Народні в розумінні тому, що "...несуть тисячолітні традиції, діалектично поєднуючи їх з індивідуальними особливостями й манерами окремих майстрів"¹. З ними зв'язаний не тільки багатовіковий досвід, а й родинний та громадський побут, цілий комплекс світоглядних уявлень. І від того, наскільки повно вони будуть досліджені, в значній мірі залежатиме їхнє місце й значення в системі традиційно побутової культури.

Найперше потребують дослідження ткацтво, гончарство, деревообробні промисли — ті галузі домашнього виробництва, які відігравали значну роль у селянському господарстві до початку суцільної колективізації 30-х років. В тій чи іншій мірі вони продовжували функціонувати в умовах колгоспного села до кінця 40-х початку 50-х років, що дає можливість прослідкувати особливості їхнього побутування в якісно інших умовах. В наступні десятиліття ці промисли або повністю відмерли, або перестали мати якесь економічне значення.

Поряд з діяльністю сільських майстрів, що виробляли для населення необхідні ужиткові речі і були носіями місцевих традицій, розвивалися і так звані "українські радянські народні промисли", де "кустари-одинаки перековувалися на народних

¹ Вілюкін С. Українство - незужитий резерв світової культури. Наука і культура України. Вип. 23. К., 1989, с.453.

майстрів нового типу"¹. Характер цих промислів по своїй суті був чужий традиційній творчості і потребує окремого вивчення як явище культури соціалістичного періоду.

Дослідженням охоплено райони, які в 20-ті роки входили до Уманської та Черкаської округи і за сучасним адміністративно-територіальним поділом складають Черкаську область.

В результаті Всеспількового перепису населення Уманської округи 17-31 грудня 1926 року в сільських місцевостях проживало 816245 осіб обох статей (91,49 %)². Як і в Черкаській округі, серед сільського населення переважали українці — 95,8% від загальної кількості. Решта припадала на євреїв — 2,9%, поляків — 0,58%, росіян — 0,28% та ін.³

Окрім українців, ремеслами та промислами були зайняті і всі інші національні групи. Так, євреї традиційно займалися пошиттям одягу, тримали заклади дрібної кустарної промисловості: "...жиди мали драчки, вовну дерли, піноно дерли, петлювали борошно" (Чухліб В.Д. 1909 р.н. с.Вільшана Городищенського р-ну). Цигани ковалювали, росіяни займалися деревообробними промислами, кушнірством.

Протягом 20-х років серед сільських ремесел найбільшого поширення набули: ткацтво, кравецьке виробництво, шевське ремесло, деревообробні промисли⁴. Повнокровно функціонували більше тридцяти великих гончарних осередків. З них такі як: Голоківка, Сунки, Романівка, Гнилець стали значними центрами виробництва кераміки.

Створювалися досконалі тязки вишивки, різби по дереву, кування, мальованого дерева. По одній тільки Черкаській округі в 1925 році налічувалося 6469 дрібних ремесел з кількістю зайнятих 7778 осіб⁵.

Характерна особливість розвитку ремесел і промислів в доколгоспний період — майже цілковита відсутність колективних форм організації праці. Так, по Черкаській округі, станом на 1925 рік 92,78% працюючих виконували свою роботу "по самому"⁶. "Ні артілів, ні товариських об'єднань, ні співробіт-

¹ Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво.: К., 1966, с.

² Список поселень Уманської округи. Умань. 1927, с.6, 11.

³ Список поселень Уманської округи... с.16.

⁴ Гуманська округа. Матеріали до опису округ УСРР. Харків. 1926, с.34.

⁵ Відчит Шевченківського округового виконавчого комітету... с.45.

⁶ Відчит Шевченківського округового виконавчого комітету... с.45.

ництва не існує"¹. Ремісники об'єднувалися лише там, де традиційно існував артільний звичай праці (рибальство, теслярство), де для цього була економічна і технічна доцільність, а також у ситуації майстер-підмайстер. Хоч головним завданням державних органів на початку 20-х років було, як швидше і ефективніше залучити дрібних сільських виробників до кооперативних товариств, об'єднань, колективів. Питання розвитку промислової кооперації посідало значне місце на всіх партійних з'їздах та значних партконференціях всього непеєвського десятиліття².

Небажання сільських кустарів приймати колективну форму організації праці не можна пояснити лише особливостями технологічних процесів більшості ремесел та їхнім індивідуальним характером. Кустарні промисли були допоміжною галуззю господарства, і відповідь можлива тільки в контексті тих процесів, які проходили на той час у землеробстві.

Матеріали анкетного опитування сучасників свідчать, що в 20-30-ті роки значних економічних чинників колективізація не мала ні в землеробстві, ні тим більше в кустарних промислах, де об'єднання майстрів-одіосібників здійснювалося на основі приватної власності та економічної вигоди. Для прикладу назвемо артіль сукновалів "Наша праця", що проіснувала в селі Панському Золотоніського повіту з 1918 по 1929 роки. В артіль входило 400 чоловік, з яких більше двохсот роз'їжджали по Україні кіньми, збираючи сировину, решта обробляли її в сукновальнях. Об'єднання кустарів для спільного виробництва і збуту сукна приносило їм стабільний заробіток. (Мартиненко М.П. Сукновальний промисел в с.Панському на Черкащині. Ж.Родовід ч.3, с.24). Намагання в 30-ті роки примусово кооперувати кустарів, організувати на базі промислів різного роду артілі, колгоспні бригади, майстерні і т.ін. а їх самих перетворити в колгоспників, мала самі негативні наслідки.

Відчуження землі і худоби від особистої власності селян внаслідок примусової колективізації призвело до занепаду багатьох ремесел і промислів. Втратили сировинну базу і були зруйновані або перейшли у власність колгоспів усі без винятку заклади дрібної кустарної промисловості, що перебували в приватному користуванні: млини, олійниці, просорушки, сукновальні, кузні і т.ін. Переважна більшість власників цих закладів було розкуркулено і вислано.

¹ Економічний нарис Черкащини... с.151.

² Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народно мистецтво... с.33.

В результаті репресивних заходів радянської держави проти селянства в період суцільної колективізації і в наступні роки завжди зникли цілі види традиційних занять місцевого населення: золотарство, килимарство, каменотесний промисел, виготовлення дерев'яних мальованих скринь і мисників, різьблених культових предметів і т.ін.

Коротко зупинимося на спробах держави організувати виробничі колективи на базі кустарних промислів. На відміну від кооперативних об'єднань доколгоспного періоду, вони ґрунтувалися не на економічній заінтересованості. Посуд з колгоспних гончарень збували в різні райони, і особливо на Лівобережжя. Гроші йшли в колгосп: "гончарам нічого не виплачували — поставте паличку, — і йди".

У війну майстерні не було, гончарі працювали індивідуально. Після війни гончарня знову відкрилася і проіснувала до 1949 року. Колгоспні майстерні організовувалися і в інших селах.

Ніякої матеріальної заінтересованості працівники таких майстерень не мали. Більшість з них змушені були працювати вдома ночами, виробляти для себе посуд, щоб якість поправити становниче своїх родин. Організації на базі діючих осередків колгоспні майстерні в 30-40 роки продовжували зберігати характерні для них художні традиції у формі і декорі.

Негативне ставлення органів місцевої влади до сільських гончарів спричинили до того, що молоді гончарі майже не будували горни, так як це було не всім під силу, намагалися використати готові, збудовані раніше. Доводилося вступати у спілку з іншими майстрами і разом, на певних умовах, орендувати. За горен, як і за посуд доводилося платити податок. Податками обкладали фішвіддлі, і "доходили вони до сорока відсотків". За ухиляння від сплати податків гончарам розкидали горни. (Полудень Н.Г. 1917 р.н. с.Полуднівка). Для збуту посуду за межами села потрібно було купувати патент, що в 1948 році коштував 40-50 крб. (Луценко В. 1924 р.н. с.Сунки).

Про реалізацію тканин на ринку відомостей збереглося значно менше. Займалися цим переважно жінки. Разом з тим, ще на початку 20-х років чумаки з села Трушівці возили на південь полотно, рядна, сорочки, обмінюючи їх на зерно і сіль. (Федченко К.М. 1902 р.н.).

Збут продукції деревообробних промислів, в порівнянні з ткацтвом, був більш зорієнтований на продаж. Значний розвиток городництва, садівництва, потреба у дерев'яному посуді

сприяли тому, що навіть за колгоспу промисел розвивався. Збували вироби з дерева в своїй місцевості і на Херсонщині.

Широко практикувався і безгрошовий обмін, вироблену продукцію міняли на хліб.

З кінця 50-х років промисли на Черкащині почали поступово відмирати. Причини тут кілька і не лише вищезазначені. В ці роки в основному була відбудована економіка, з'явилися промислові товари, з якими вироби народних майстрів у якості ужиткових конкурувати не змогли. Разом з тим почали збільшуватися заробітки в колгоспах, на селі з'явилися нові, престижні для молоді професії. Усі ці та інші чинники призвели до різкого зменшення кількості зайнятих у сільських ремеслах.

В 20-ті роки село ослужовувалося виключно власними кустарними виробництвами, майже не звертаючись до міської промисловості. Найпоширенішими були текстильне, деревообробне, гончарне¹.

Ткацьке виробництво займало значне місце в економіці селянських господарств в цей і раніші періоди. Певні аспекти ткацтва на Черкащині кінця XIX — початку XX ст. можна проілюструвати на прикладі бувшого Золотоношського повіту — значного осередку ремесла. Так, за даними Третього подвірно-господарського земського перепису Полтавської Губернії 1910 року у жителів повіту нараховувалося 15649 простих ткацьких верстатів і 7 частково удосконалених "самольотів"².

Для значної кількості селянських господарств ткацтво було основним заняттям. Ремеслом займалися переважно жінки.

Розвитку ремесел, у тому числі і ткацтва, значну увагу приділяли земства. Для цього вони своїм коштом організовували навчальні майстерні з метою ознайомити місцевих майстрів з більш-менш удосконаленими способами виробництва. Ткацька навчальна майстерня була заснована в 1899 році³. Майстерня задумувалась як пересувна й мала з одного села в інше переїздити через два роки. Протягом 1908 року майстерня знаходилася у селі Драбів, у безкоштовно відведеному для цього будинку. Навчання велося двома майстринями, що отримали спеціальну

¹ Бутник-Сіверський Б.С. С.17.

² Третья подвornoхозяйственная перепись в Полтавской губернии 1910 г. Золотоношский уезд. с.234.

³ Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 г. Золотоноша, 1909, с.1.

підготовку в Діхтярській ткацькій навчальній майстерні. Курс навчання був двохрічний, безплатний.

Окрім ткацтва, в майстерні навчали фарбуванню тканин, килимарству. Майстерні виготовляли полотна різних видів, рушники, скатерки, килими. Займалися фарбуванням дияного, конопляного і вовняного прядива.

Поруч з позитивним у діяльності земських ткацьких майстерень були й негативні сторони. Вони штучно насаджували не характерні для тієї чи іншої місцевості зразки.

На Черкащині для виробництва різних тканин використовували горизонтальний ткацький верстат.

На Черкащині виготовляли кілька типів простого доморобного полотна. Найпоширеніші: десятка, дванадцятка і т.ін. Тип полотна визначався кількістю пасом в основі. При стандартній ширині полотна чим тонші нитки, тим більше їх кладеться в основу при тій же ширині і тим тонше полотно.

Просте полотняне переплетення покладене в основу цілого ряду інших тканин: ряден, мішковици, рушникового полотна. Різні види саржевого (чиркуватого) ткацтва застосовували для виготовлення багато орнаментованих скатерок, деяких ряден, хусток.

В кінці XIX-на початку XX ст. в ткацтві Черкащини почали застосовувати нові фабричні матеріали — бавовняні нитки, фабричну волічку, які вдало поєднувалися з доморобними матеріалами.

Технікою перебірного ткацтва виконані більшість тканин Лівобережжя. Техніка перебору полягає у перекриванні човниковою ниткою нитки-основи через кожну четверту. Орнаментальні мотиви Лівобережних тканин носять, як правило, рослинний характер. Зустрічаються геометризovanі антропоморфні зображення. Колір переважає червоний. Рядна ткали з фарбованого валу та вовни: "в клітку", "клинцями", "затяжками". Побутували також білі рядна. Застеляли ними піл, лежанку, ними ж і вкривалися.

Рядна, скатерки, рушники на Правобережжі визначали як "вал" — валова скатерка, рушник і т.ін. В багатьох селах Лівобережжя вироби з валу називали "клочанками". Скатерки були на стіл, на два столи (подвійні), були й невеличкі — накидки. Скатерками застеляли столи у свята поверх килима. "Стол

обыкновенной величиною и фигуры, покрыт неважным килимом (ковром) и сверху как снег белой скатертью"¹.

Традиційно на Черкащині виготовляли вироби з овечої вовни: ліжники, крайки, бите сукно. Для потреб ткацтва масово розводили довгошерстних овець, які давали вовну темнокоричневого кольору.

Чи не найбільше з вовни ткали сукна — матеріал для пошиття верхнього одягу. На основу для ткання сукна йшла тонко прядена вовняна нитка, поробок виготовлявся грубшим. Сукно ткалися на звичайному ткацькому верстаті. Уцілювалося ("валалося") в спеціальних сукновальнях.

Крайки, килими, ліжники виготовляли на примітивних ткацьких знаряддях вертикального типу — рамках, розбоях.

Килимарство на Черкащині має давні традиції. Килими виробляли в багатьох місцевих осередках, в тому числі і в чоловічих монастирях. За характером декорування їх можна поділити на дві групи — килими, оздоблені геометричним орнаментом і рослинним, в яких іноді зустрічаються орнігоморфні елементи. До групи з рослинними орнаментами належить більшість килимів Золотоїцького повіту; основу орнаментальної композиції яких складають кайма і основне поле, покриті стилізованими рослинними узорами. В орнаменті переважають виноградні грона, вазони, геометризовані квіти.

З кінця XIX ст. набули значного поширення менш вартісні у мистецькому відношенні килими, покриті натуралізованими квітковими орнаментами. Нитки для таких килимів фарбували в штучних анілїнових барвниках.

Серед деревообробних промислів Черкащини давня найбільшого поширення набули: теслярство, стельмаство, бондарство, ложкарство, гребінництво, а також плетіння. Місцеві майстри традиційно зводили з дерева житлові і господарські будівлі, займалися виготовленням на ринок дерев'яного посуду, возів, сачей, коліс і ін. Так, тільки в Черкаському повіті станом на 1910 рік деревообробним промислом займалося 100 сімей, з середнім заробітком до 60 крб. на рік².

Сільські деревообробні промили не поривали зовсім із землеробством і в більшості випадків залишалися допоміжною галуззю в осінньо-зимовий час. Майстри виробляли предмети з майже відсутнім декором, де головні художні якості були зведені

¹ Шевченко Т.Г. Твори, т.4, 19, с.201.

² Чугаєв А.В. Описание и справочная книга Черкасского уезда... с.70.

до утилітарно вмотивованої форми¹. В народному побуті продовжували застосовувати дерев'яний посуд: довбані та точені миски, тарілки, сільниці і т.ін.

Значного поширення набуло виробництво довбаного дерев'яного посуду: кайдубів, мірок, для зберігання збіжжя, вимірювання зерна і борошна. Мед зберігали в липіках — невеликих довбаних формах з липи, оскільки тільки липа не має запаху і не пропускає меду.

Бондарі у великій кількості виготовляли великі діжки — аршики (до 25 відер) і менші - для соління кавунів, капусти. А ще - балії, шапки, поставці, відра для води. В боксах (барильця з плоскими бочками) носили в поле воду, в поставцях тримали її в хаті чи сінях, в шапках парили полову, сікли капусту, готували коровам пійло.

Виготовлення бондарських виробів вимагало доброго знання технології і досвіду обробки деревини.

Для збирання врожаю, його обмолоту та переробки виготовляли різні землеробські знаряддя, а також дерев'яні жорна, олійниці, млини.

В кінці ХІХ ст. вишуканим, триграннимчастим різьбленням прикрашали засоби транспорту у Золотоніському повіті. Прекрасним зразком є сани-глабці із села Вереміївка. Орнамент має гео: тричний характер — прямі скісні жолобки, зубці та розети.

В 20-ті роки парні та майстри для виготовлення возів були в селі Млісві Городищенського району, Мельниках Чигиринського району. Ярма виробляли на Уманщині в селі Краснопілка, Чорна Кам'янка, а також в селі Пекарі Канівського району. Найбільшого ж поширення виробництво різьблених ярм набуло в селі Новоселиця поблизу Чигирини.

Столи, лави, стільці, різьблені і мальовані мисники та скрині повсюдно прикрашали сільське житло. В багатьох випадках столяри декорували ніжки та спинки стільців і інші хатні меблі.

Окрім хатніх меблів, на Черкащині різьбили і мальовали сволки, віконні лутки і інші архітектурні деталі.

Помітне місце в деревообробних промислах займало ложкарство. Виготовляли ложки з м'якого дерева — липи, верби, інколи груші. Вирізали як звичайні ложки, так і великі — ополоники, за допомогою яких готували страви у багатовідерних гор-

¹ Декоративно-прикладне мистецтво. Львів, вид-во "Світ", 1992, с.176.

пиках. В селі Орловець ложки робили "чоловічі і жіночі". Жіночі ложки - з прямим держакком, а держак чоловічої був фігурний, "з коником". Середня частина і кінець такої ложки орнаментувалися зубцями, скісними хрестами.

Значна кількість майстрів була зайнята у виробництві знарядь ткацтва: верстатів, гребенів, витупок, сівниць, веретен. Деякі з них мають значну художню цінність, зокрема різьблені геометричним орнаментом кужелі, рублі для викачування полотна. На Звенигородщині рублі орнаментували антропоморфними зображеннями у вигляді жіночих фігурок. Значну кількість знарядь ткацтва виробляли не тільки для власних потреб, а й на продаж.

Майстри досконало знали місцеві породи дерева і вміло використовували їх специфічні властивості. Вироби, які мали відношення до бджолярства, виготовляли з липи, жлукта - з липи і осокор', пікні діжки - з листяних порід — берези, осики, верби. Діжки для соління майстрували з дуба. Полозки для сачей тесали з граба, ободні коліс гузли з ясеня, шпичі рубали з бука, ступиці точили з берези. В народній архітектурі традиційно використовували дуб, сосну, клен.

Плетіння як промисел існувало переважно в придніпровських селах, де був наявний для цього матеріал — лоза. Свого часу розвитку промислу активно сприяли земства. Так, в Черкасах у вересні 1907 року земством була відкрита майстерня по виготовленню плетених виробів, в якій учні протягом трьох років навчалися плетінню з лози.

Сільські майстри у великій кількості виготовляли вироби традиційного асортименту: коники з лози та рогази, плетене вузтя, рибальське спорядження, форми для зберігання збіжжя.

Широке побутування на Черкащині мало гончарство. Ще в кінці XIX- на початку XX ст. у великій кількості виробляли на задоволення потреб населення слої, горщики, глечики, тикви, макітри, мальовані миски, дольки і т.ін.

Вироби місцевих майстрів експонувалися на Всеросійській і міжнародних виставках 1910-1914 років¹.

В 20-ті роки кількість гончарів в Україні не тільки не зменшилась, а й помітно зросла, оскільки зруйнована війною промисловість не могла задовольнити потреби на господарчі това-

¹ Українське декоративно-прикладне мистецтво. Вид. Львівського університету, 1969, с.87.

ри, в тому числі на металевий посуд¹. На Уманщині в цей час виробництвом звичайного посуду займалося 110 господарств², в Черкаській окрузі близько 181 господарства³.

Тисячолітні традиції гончарного виробництва найбільш повно представлені у виробництві давньої за походженням "чорнолощеної" кераміки. В залежності від осередку такий тип кераміки має назви: "димлена", "сіра", "синя". Чорнолощений посуд виготовляли ще в 40-х роках у Канєві, Маньківці, гончарних осередках Лівобережжя. До самого останнього часу осередок димленої кераміки побутував у селі Пастирському Смілянського району. Маючи певні відмінності, технологія виготовлення гончарних виробів, у тому числі і димленої кераміки, була традиційною для всіх осередків.

Під кінець ХІХ ст. на території Черкащини загального поширення набув пожитий гончарний круг, який складався з двох дерев'яних кругів, з'єднаний веретенем.

У всіх місцевих гончарних осередках традиційно виготовляли горщики, макітри, тикви, глечики, близняки, горщики для квітів, ринки і риночки, а також гусятниці, накривки для вуликів, мальовані миски і інше.

Серед переліченого асортименту наймасовішою продукцією були горщики. У різних селах вони мали свої назви, різнилися формою та орнаментами.

Великі горщики з двома вухами використовували для приготування обрядових страв під час весілля, похоронів, храмових свят. У горщиках малих розмірів страви готували в печі, при цьому їх накривали керамічними накривками — "покришками".

На горщиках усієї Черкащини бачимо архаїчні орнаменти у вигляді решіток, скісних хрестів, кривульок, цятки, рисок і інше. Димлений горщик із села Вороненці Чернобаївського району має спіральний орнамент.

Глечики (гладушки) за характером силуету можна поділити на три типи. Перший тип — біконічні (с.Пастирське). У них вінчики відігнуті назовні, найширша частина корпусу посередині висоти. Другий тип — глечики, в яких низ значно масивніший від верхньої частини (Романівка, Полуднівка). До третього типу можна віднести більшість глечиків Лівобережжя, які

¹ Бутник-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво... с.88.

² Гуманська округа... с.34.

³ Економічний нарис Черкащини... с.147.

мають кулястий, низько посаджений корпус, широку видовжену шийку.

Форми макітер і ринок визначалися їхнім функціональним призначенням. В макітрах з пористими стінками перетирали мак, "зтирали борщ". У полив'яних ринках місили тісто, у невеликих риночках з прямими стінками пекли великодні печиво, паски.

В кінці XIX - на початку XX ст. у багатьох осередках посуд зсередини і до половини висоти зовні покривався поливом. Поливо — свищевий урик, змішаний у воді в певних пропорціях з перемеленим на жорнах дрібним піском. Полив'яний посуд випацювали двічі.

Для зберігання води, олії, спиртних напоїв на Черкащині здавна використовували тикви (баньки). Для тикви характерна невисока шийка, відігнуті пазовні вінчики, кулястий корпус. Майже всі вони мають вушка. Діаметр верхнього отвору не перевищує кількох сантиметрів. Чорнолощеня тиква з села Старий Мохнач має на шийці рельєфний валик, зливний носик, формою нагадує аналогічний посуд ХУІІ ст. На її корпусі дискуванням нанесено геометричний орнамент у вигляді хрестів, косої сітки.

Побутували тикви й без вушка з короткою шийкою. Такий тип зустрічається рідко, має невеликий розмір. Носили їх на мотузковому чи ремішному зашморзі, закривали дерев'яним чопиком і називали "пастушними" (с. Гнилець).

Великі тикви з діаметром горловини біля 10 см і обсягом більше 10 л називали "горлаті баньки" (с. Онопріївка Тальнівський р-н), або ще тиквачі (Лівобережжя). Лівобережні тиквачі для більшої міцності стінки, дискували каміньчиком. Горлаті баньки зсередини і частково зверху покривали поливом, гарно орнаментували. В тиквачах тримали квас, узвар, солили огірки, маринували сливи, квасили яблука.

З огляду на інтенсивне заняття сільськогосподарською працею користувалися попитом серед селян і двойняки ("близнюки") — скріплені докупи горнята з ручкою, в яких носили страви в поле. З'єднувалися горнята в двох місцях — у найширшій частині корпусами і під вінчиками - ручкою, у вигляді кільця. Зверху близнюки накривали фігурною дерев'яною накривачкою з прорізом для ручки.

Миски виробляли в таких великих осередках підполивного розпису, як Гнилець Звенигородського району, Паланочка Маньківського, Головкивка Чигиринського та селі Дибинці

(бувний Капівський повіт). За формою миски діляться на три типи: з округлим бочком (Гнилець, Головківка), колінним зломом стінки (Дибинці, Паланочка) та миски конічної форми Лівобережного гончарного осередку. Окрім мисок, гончарі виготовляли полумиски — мілкі миски з широкими горизонтальними берегами.

Місцеві майстри розписували посуд різком, виготовленим з коров'ячого прогу. Малювали посуд чотирьома саморобними фарбами: червоною, зеленою, коричневою і білою, основу яких складали місцеві глини, окиси заліза і міді. Орнаментальні композиції місцевих мисок мають геометричні та стилізовані рослинні узори, інколи птахи (лебеді, півні, соловейки). На всіх виробах присутні "стрічки", "хвильки", ряди крапок, "гребінці". Способом фляндрики (головківка, дибинці) робили "квітки", "лебедики". Фляндрівка — техніка розпису, коли узор утворювали шляхом перемішування фарби різних кольорів дерев'яною ключечкою по чевіні чи побілу.

По всій Черкащині здавна виробляли дитячі іграшки — свистуни: коники, курочки. В селі Сунки ліпили "баринцю" (Лукичова П.І.). До самого останнього часу найбільшим центром виробництва дитячих іграшок було село Громи, що на Уманщині. Головним сюжетом місцевої іграшки був вершник на коні, баранці, півники. Іграшки тут розписували чорною фарбою з вкрапленням червоного і білого кольорів. Випалювали іграшки у звичайній хатній печі.

Г. Мокрушина
/Київ/

МОВНЕ ТА ЕТНОГРАФІЧНЕ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПИТАЛЬНИКА З НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ

/НА МАТЕРІАЛІ РОМАНО-СЛОВ'ЯНСЬКИХ КОНТАКТІВ
ЗАКАРПАТТЯ/

Вивчення та дослідження лінгвістичних фактів завжди передбачає звертання до семантичного аспекту, до реалій, що лежать в основі їх номінації. Врахування плану означуваного значно полегшує аналіз функціонування та розвитку лексичних оди-